

відображає художнє бачення дійсності автором та узгоджується з його індивідуальною картиною світу.

Отже, лексичні засоби у прозі Аркадія Любченка формують, у числі інших художніх засобів, властивості ідіостилю автора. Вони органічно поєднують контрастні семантичні, експресивно-стилістичні і структурні ознаки. Вагоме функціональне навантаження в текстах письменника несуть відтворені письменником влучні народні порівняння, емоційно-експресивна лексика, слова, доречно вжиті у переносному значенні тощо.

Список використаних джерел

1. Амосова Н. Н. Слово и контекст / Н.Н. Амосова Очерки по лексикологии, фразеологии и стилистике : учен. зап ЛГУ– Л. : Изд-во Ленинград. гос. ун-та, 1958. – Т. 243. – Вип. 42. – Ч.2. – С. 3–23.
2. Вільчинська Т. Структурно-стилістичні особливості порівняльних конструкцій як механізму інтерпретації мовної картини світу у поетичному ідіолекті Т.Шевченка / Тетяна Вільчинська // Збірник наукових праць ЧНУ : Словянська філологія. – Чернівці, 2009. – С. 349–354.
3. Виноградов В. В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика. / Виктор Виноградов. – М. : Издательство Академии Наук СССР, 1963. – 253 с.
4. Галкина-Федорук Е.М. Об экспрессивности и эмоциональности в языке/ Е.М. Галкина-Федорук / Елена Галкина Федорук // Сб. ст. по языкознанию: Профессору МГУ акад. В.В. Виноградову. – М., 1958. – С. 103–124.
5. Ефимов А. И. Стилистика художественной речи / Александр Ефимов. – М. : Московский Государственный Университет, 1957. – 448 с.
6. Любченко А. Вибрані твори / Аркадій Любченко. – К. : Смолоскип, 1999. – 520 с.
7. Сучасна українська літературна мова: Стилистика [Текст]: [підручник] / за заг. ред. І. К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1973. – 588 с.

Summary. In the article the lexical features idiostyle Ukrainian writer Arkady Lyubchenko are studied. In particular, focuses on the peculiarities of the functioning of his works of art.

Keywords: idiostyle, imaginative world of the author, emotion, expressiveness, imagery transmission, comparative design.

УДК 821.161.2-1.09

В.П. Атаманчук

ВІРШІ-ПОРТРЕТИ ВИДАТНИХ ДІЯЧІВ СВІТОВОЇ ТА ВІТЧИЗНЯНОЇ КУЛЬТУРИ У ПОЕЗІЇ М.РИЛЬСЬКОГО 1930-Х РОКІВ

У статті аналізуються вірші-портрети М.Рильського. Звертається увага на художні засоби та стильові особливості поезії. Простежуються характерні ознаки образотворення поета.

Ключові слова: ліричний портрет, образ, мотив.

У циклі “Постаті” збірки “Знак терезів” вміщено ліричні портрети Прометея, Бетховена, Шевченка, Франка. У вірші “Прометей” М.Рильський звертається до образу непереможного титана, який став символом мужності і незламності духу: “Прометею, Прометею! Чорний коршак не прилине: Одігнав його навіки Твій незгашений огонь” [2, 48]. Це оспівування величезного духовного потенціалу, який допомагає перенести всі тортури – і моральні, і фізичні заради того, щоб не зрадити самого себе. В поезії “Бетховен” М.Рильський осмислює чи не найважчий період в житті славетного музиканта. Він складав симфонії, навіть тоді, коли втратив слух – поет звеличує людський геній, здатний на подвиг, в психологічному аспекті. Як це дуже часто і закономірно трапляється натопв відвертається від своїх недавніх улюбленців у найскрутнішу для них хвилину: “Відомий і забутий, Прославлений, осміяний, владар і раб – він умирав” [2, 48]. М.Рильський передає бурю почуттів, що охопили Бетховена, коли перед смертю до нього повернувся слух. Найсильніше з них – відчуття величезної сили, яке вже перекреслила смерть.

В період, коли від усіх українських митців партія вимагала цілковитої покорі М.Рильського чи не найбільше привабив бунтівний дух німецького генія, який не хотів коритися волі неба і погрожує йому кулаком: “Бетховене! Той жест руки худої Страшніший від симфонії страшної” [2, 49]. В поезії “Шевченко” М.Рильський зображає українського пророка в несамовитому кипінні благородного гніву проти несправедливостей, що чинили супроти людей. Пропорційна цьому вибуховому почуттю любов до бідняків, до якої домішується смуток і печаль. Шевченка М.Рильський бачить людиною пориву і дії, аж ніяк не тим, з кого можна зробити застиглу ікону: “Людина він! Не ждїть його там, Де ваші божества дрібні! Усім золоченим кіотам Він вирік не смертельне: ні!” [2, 49]. В сонеті “Франко” (поза збірками) М.Рильський зумів показати найпрекрасніші грані життя і творчості поета: “Рибалка і мудрець, поет і каменярь, Не надивився на блиск і на позверхній чар, На Чайльд-Гарольдів плащ, на Лорелєї коси” [2, 50]. Книжна мудрість допомагала йому знайти відповіді на свої запитання, він приглядався і прислухався до життя народу: “І хоч хитався він” [2, 50], але мав надійну точку опори у ненависті до гніту і любові до народу. Поет порушує проблему самотності у людському суспільстві – самотніми є митці, тому що їх дух підноситься на такі вершини, які іншим не здолати. І.Франко був самотнім у своїй щирій боротьбі за правду, Україну, кращу долю для українського народу, тому що його оточували безпринципні і підлі панки, які високі ідеї патріотизму розмінювали на дзвінку копійку. В М.Рильського є ще сонет “Франкові”, де поет постає невтомним трудівником, що завжди відгукувався на народний біль: “Нема тих струн, яких би, не торкала Його рука, вся в чесних мозолях” [2, 377], переживав його як власний, коли не міг бажане зробити дійсністю: “Обітована їм земля сіяла І маревом зникала у полях” [2, 377], що дає підстави М.Рильському поставити його поруч з геніальним сином українського народу – Тарасом Шевченком.

Є ще в цьому циклі поезії “Ленін”, “Коваль”, “Ударник”, зате у підборі перших чотирьох віршів-портретів можна побачити закономірність – ці образи об’єднує сила волі і духу, непоборність і послідовність у відстоюванні власних ідеалів.

Предметом філософських роздумів стає епізод з життя митців італійського Ренесансу – Леонардо да Вінчі та Мікеланджело, який М.Рильський взяв за основу вірша “Змагання”, вміщеного у цій же збірці. Приводом міркувань про війну і мир та про роль мистецтва стало змагання між геніальними художниками – вони написали картини майбутніх фресок в Палаццо Веккьо у Флоренції. Обом митцям М.Рильський дає глибокі психологічні характеристики: якщо да Вінчі – це “Складний химерник, що усе життя Ладен був, наче ящірку, розтяти, – Довгобородий месер-чудодій Поклав м’яким, страшним, холодним пензлем... Відбиток бою” [2, 40], то, Мікеланджело – “борець неутомлений Із мрамуром, з людьми, з самим собою... Скорботи й гніву гордовитий речник.” По-різному вони підходять до вирішення теми бою: в да Вінчі зображено несамовитий шал боротьби, коні і люди, відчувши запах крові, віддаються владі потворного інстинкту нищення; Мікеланджело зображає солдатів на відпочинку біля річки, коли вони, забувши на мить про жорстокість війни, поводяться як безтурботні діти, але уся їхня легковажність злітає з них, як тільки вони чують сигнал до бою – “ідилія ... змінюється героїкою” [1, 325]. Неоднакові враження викликали картини в сучасників. Побачивши витвір да Вінчі, “Здригнулись флорентійці І мовили: воістину не слід У глибої природи далі зазірати” [2, 40], інакше вони сприйняли роботу Мікеланджело: “Заплакали вражливі флорентійці І мовили: усе людське вмістив На полотнищі рівному своєму Цей переможець лева, цей дракон” [2, 41]. “Усе людське” мало велике значення в концепції людини і світу М.Рильського. Палкість і пристрасність Мікеланджело знаходили щирий відгук в душі поета. Але його ідеалом є той, поки ще невідомий, маляр, який зможе порушену тему довести до її логічного закінчення – завершення війни і прославлення праці і життя.

В збірці “Літо” (1936) вміщено цикл “Постаті”. Вірш “Смерть Гоголя” передає атмосферу містицизму, до якого вдався письменник в останні роки свого життя на фоні утисків Миколи І. Гоголь помирав, “А плюшкіни і хлестакови Сквернили поцейбічний світ” [2, 204]. Вони зазіхали на душу письменника, але їй судилося безсмертя, а мертві душі, які існували в усі часи, все-таки приречені на забуття.

В поезії “Шопен”, написаній білим віршем, М.Рильський підкреслює великий емоційний вплив музики видатного польського композитора. На ліричного героя вальс Шопена навіює мрійливий настрій тоді, коли душа його шукає спокою, під яким таяться бурхливі емоції. Звуки музики викликають в уяві ліричного героя образ прекрасної дівчини – О.Стеценко говорить про неї, як про образ “жінки-мрії”, символ “недосяжного щастя” [5, 33]. Він переживає мить щастя, коли бачить усміх, що “блиснув із-під вій” [2, 205], такий принадний і таємничий. Ліричний герой мчить на коні за своїм щастям, яке зачаровує своєю загадковістю: “Невже то сльози на її очах? То сльози радості – хто теє скаже? То сльози смутку – хто те розгада?” [2, 205]. Емоційний стан ліричного героя досягає апогею, коли почуття щастя, любові і безнадії зливаються в єдине. Але ліричний герой знає, що Шопен створив свій прекрасний вальс, будучи вигнанцем, в ім’я

своєї любові до Батьківщини, і своєї коханої Жорж Санд, з якою розлучився. М.Рильський вважає можливим неспівпадання емоційних переживань творця і слухача: “Коханки дві, однаково жорстокі! – Навіяли той ніжний вихор звуків” [2, 206], але ліричний герой має право на “свій сон” [2, 206], за який він любить композитора, а Л.Новиченко відзначав: “поет чув у музиці відзвук долі й творця, який умів – у цьому незбагненне благородство мистецтва! – перетворити особисті драми на прекрасно-тривожний вальсовий “сон” [1, 358].

Є вірші-портрети і в інших збірках. Настрій останніх місяців життя російського поета відображено у поезіях “Із віршів про Пушкіна”. Не було митцеві спокою під пильним оком жандармів, прожиті в напруженні роки здаються тепер тільки спогадом про книги, ліцей, няню, кохання, дружбу і вигнання. Але і в останні хвилини Пушкін не зраджував себе: “Рука не випускала Вірного невтомного пера” [2, 252], тому що знав про своє безсмертя, здобуте блискучим і геніально легким словом великого поета – те, що здавалося “дожиданням Зовсім неможливої весни” [2, 252] знайшло своє вираження в нетлінних віршах. У поезії “Пушкін” М.Рильський з великою любов’ю і вдячністю говорить про свого вчителя, тому що він допомагав йому віднайти рівновагу в роки юнацької невизначеності.

Вірш “Пам’яті Марка Лукича Кропивницького” побудований на основі власного спогаду поета. Кропивницький запам’ятався М.Рильському старою людиною повною молодого запалу. Він мав великий талант доносити до глядачів вистраждану Шевченком правду і робив це просто і щиро, нічим не спотворюючи істини. Своїм життям, “де терен з лавром сплівся” [2, 300] він заслужив вічну пам’ять в серцях нащадків.

Сонет “Смерть чародія” М.Рильський присвятив пам’яті В.О. Дранишнікова, головного диригента Київського державного академічного театру опери і балету ім. Т.Г.Шевченка, який помер за диригентським пультом. Поет порівнює його з Гамалією, який наказував не лише козакам, а й морю: через тонку здатність диригента поєднувати музику і спів в довершене ціле.

У вірші “Шота Руставелі” М.Рильський гідно поцінує “Витязя у тигровій шкурі” як поему про велику силу кохання, де оспівуються люди здатні на незвичайні вчинки заради цього почуття. Поема є скарбницею мудрості для нащадків, як приклад М.Рильський наводить дуже характерний вислів (у власному перекладі): “Хто бере – усе той тратить, хто дає – усе придбав” [2, 377].

Однією з характерних рис творчості українського письменника у поезії “Коцюбинський” М.Рильський називає відшліфовану майстерність у передачі людської недолі. Поет зображає його натурою цілісною і пристрасною: “Він любив, він жив, горів, творив” [2, 352], з чутливою душею, що ніколи не стоїть осторонь життя: “Він самотній – завжди друг людині” [2, 352]. М.Коцюбинський відрізняється палкістю почуттів: “Він – холодний, він – гарячий тут ...” [2, 352], але не боїться “муки і отрут” у “прекрасній самотині” [2, 352].

Гідну шану віддає М.Рильський славетному поету М.Лермонтову. В однойменній поезії він дуже лаконічно характеризує його: “Був офіцер із поглядом тяжким, Поет, бретер, співець, жива людина” [2, 356]. М.Рильський порівнює поета з Тарасом Шевченком – обидва не скорились. Тому з таким захопленням говорить він про російського поета: “Ти наш, ти друг! Ти завжди і тепер Поезії всесвітньої окраса” [2, 359].

Великому азербайджанському поету присвячена поезія М.Рильського “Нізами”. М.Рильський ставить його в один ряд з Петраркою і Данте, які намагалися рідну італійську мову зробити загальнонаціональною тоді, коли в усіх сферах панувала латинь. Нізами теж хотів писати рідною мовою, а не фарсидською, та цього не дозволяв робити шах. Та М.Рильський вважає, що деякі твори, які не збереглися, він писав азербайджанською мовою: “Але настали дні щасливих поколінь, І вільний він тепер, азербайджанський геній...” [2, 359].

В сонеті “Федькович співає” “буковинський соловей” своєю старовинною піснею бентежить народ, щоб нагадати йому, хто він є, щоб він згадав своїх героїв: “Щоб цісарського обернуть жовніра На Довбуша, чия правиця щира Свій топірець піднесла – за людей” [2, 359].

З великою любов’ю і теплотою говорить М.Рильський у поезії “Леся Українка” про поетесу. Викликає захоплення духовна міць і величезна сила волі Лесі Українки: “Буть одній – як велика рать, Жити в нещасті життям щасливим” [3, 211]. Незборимий дух поетеси, попри нестерпний біль, сягав височин, які небагато хто здатен підкорити: “Де ще хворі такі були, Щоб літали в таке піднебесся, Що його не сягнуть і орли!” [3, 212]. М.Рильський підкреслює багатство душі Лесі Українки, яка змогла увібрати в себе розмаїті образи і мотиви світової літературної традиції та дати їм власну інтерпретацію, проектуючи екзотичні теми на українську дійсність. Її рішуче карбоване слово промовляло до самого серця: “слова обертались у крицю, В кров живу – в друкований знак” [3, 212]. М.Рильський говорить про напруженість і чутливість таланту Лесі Українки: “Вся ти – трепет, вогонь, ідея. Вся ти – вірна єдина струна” [3, 212]. Завершальним акордом поезії є емоційне порівняння Лесі Українки, яка “радістю в муках сіяла” [3, 212] з Україною.

В поезії “Янка Купала” М.Рильський створює образ білоруського письменника, що чесно служив своєму народові, захищаючи правду. Підставою для порівняння цього поета з нашим Тарасом Шевченком є, на думку М.Рильського, його плідна праця у формуванні літературної мови. Поет бачить Янку Купалу співцем праці: “він нас учив найглибше поважати Святиню роботящої руки” [3, 238].

Образ видатної актриси українського театру створює М.Рильський у поезії “Марія Заньковецька”. Її мистецтво мало відгук у свідомості і серцях людей – “упалому духом” вона допомагала побачити мету, яка полягала в тому, щоб боротися за свободу свого народу. М.Рильський високо оцінює не тільки дивовижну здатність актриси до перевтілення, а й її емоційне переживання ролі: “Страждання граючи, стражданням Сама була вона живим” [3, 282]. М.Рильський завжди наголошував на тому, що людський геній безсмертний – він живе у пам’яті нащадків. А про Марію Заньковецьку поет сказав навіть більше: “У безсмертне обернулось Те, що безсмертям і було” [3, 282]. Адже ж вона разом з іншими корифеями заклала фундамент театрального мистецтва і відголоски її творчості – “на новій радянській сцені” [3, 282] – та під кон’юнктурним словом “радянській” можна побачити “українській”.

Великому епічному поету, якого М.Рильський вважав одним із своїх вчителів, він присвячує вірш “Перед пам’ятником Міцкевичу”. Пам’ятник, хоч і несе в собі якійсь символічний зміст і споруджується на честь славетної людини як визнання її заслуг і недосяжності, але М.Рильський відчуває глибоку духовну спорідненість з А.Міцкевичем: “Ти не як пам’ятник над нами ... Ти з нами поруч, наш Адаме, Ідеш в безсмертні наші дні” [4, 22] – істинний митець не відгороджується муром від народу, для якого, власне, і призначена його творчість, цінність якої перевіряється часом. М.Рильський ставить Міцкевича в один ряд з іншими видатними слов’янськими поетами – Пушкіним і Шевченком – всіх їх об’єднує здатність прозирати у майбутнє, бачити нове, яке не втрачає своєї вартості і в інші епохи. Зі щирим захопленням М.Рильський говорить про грандіозний талант польського письменника: “Ти не лише всесвітній подив. Не тільки слава ти із слав – Це ж ти “Трибуною народів” Серця народів потрясав!” [4, 23].

М.Рильський створював вірші-портрети різних митців, яких об’єднує любов і вболівання за рідний народ, здатність до цілковитої самовіддачі у споконвічній боротьбі за правду, істину, справедливість, красу – подібні сентенції завжди мають доволі абстрактний зміст, тому що зазвичай не стосуються конкретних реалій сьогодення, а мають на меті узагальнений сенс – глобалізоване значення, що акумулює у собі досвід багатьох поколінь, бо ж головні проблеми людства завжди залишаються актуальними. Першими на них звертають увагу митці на яких покладено функцію пророків, натхненників і реформаторів. Такі митці входять в галерею образів, інтелектуально і емоційно осмислених і сприйнятих М.Рильським.

Список використаних джерел

1. Новиченко Л. Поетичний світ Максима Рильського (1910-1941) / Л.Новиченко. – К.: Наукова думка, 1980. – 407 с.
2. Рильський М. Зібрання творів у двадцяти томах / М.Рильський. – Т. 2. – К: Наукова думка, 1983. – 431 с.
3. Рильський М. Зібрання творів у двадцяти томах / М.Рильський. – Т. 3. – К: Наукова думка, 1983. – 439 с.
4. Рильський М. Зібрання творів у двадцяти томах / М.Рильський. – Т. 4. – К: Наукова думка, 1984. – 423 с.
5. Стеценко О. Тема кохання у творчості Максима Рильського / О.Стеценко // Дивослово. – 1995. – №10-11. – С. 30-34.
6. Таран Л. Стило́с і молот: Роздуми над монографією Л.Новиченка “Поетичний світ М.Рильського”. Книга друга: 1941-1964 / Л.Таран // Вітчизна. – №3-4. – С. 135-139.

Summary. Poems by M.Rylskyi dedicated to famous people are analyzed in the article. Attention is paid to aesthetical forms and stylistic peculiarities. Characteristic traits of poet’s image creation are distinguished.

Key words: lyrical portrait, image, motive.